

# TEXNİKİ VASİTƏLƏRDƏN İSTİFADƏ ETMƏKLƏ TƏHSİLALANLARIN ESTETİK TƏRBİYƏSİNİN İNKİŞAFI İMKANLARI



**Rəfail Cəfərov,**

*Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin  
Təsviri incəsənət və onun tədrisi texnologiyası kafedrasının  
baş müəllimi, pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru  
e-mail: rafayil.1949@mail.ru  
<https://doi.org/10.30546/2706-7858.2025.2.091>*

UOT: 069; 069:7

**Xülasə.** *Məqalədə dərslərin daha maraqlı, təlimdə fakt və hadisələrin daha asan qavranılması və ya dərslərdə tədbirin cazibəli olması yollarından bəhs edilir. Eyni zamanda şagirdlərin daha da fəallaşmasına səbəb ola bilən, onların bilik səviyyəsinin yüksəldilməsi, dünyagörüşlərinin genişləndirilməsinə təsir edəcək amillərin təhlili verilmiş, dinamik ekran vasitələrində hadisələr hərəkətdə verildiyindən vizual texniki vasitələrə nisbətən daha təsirli olduğu qeyd olunur. Ekranada canlandırılan və ya nümayiş etdirilən memarlıq abidəsinin tikilmə tarixi, xarici və daxili görünüşünün, naxış və bəzəklərinin göstərilməsi dərsi və ya dərslərdə tədbiri cazibəli edir, şagirdlərin fəallığına şərait yaradır. Bu baxımdan İçərişəhər memarlıq abidələrinin xarici və daxili görünüşünün, naxış və bəzəklərinin şagirdlərə göstərilməsinin vacibliyi, eləcə də şagirdlərin estetik zövqünün formalaşmasına və inkişafına müsbət təsir göstərən amillər məqalədə təhlil edilir.*

**Açar sözlər:** portal, kitabə, kaşı, muzey, qala, memar, estetika, taxça, günbəz.

**Key words:** portal, inscription, tile, museum, castle, architect, aesthetics, niche, dome.

**Ключевые слова:** портал, плитка, надпись, музей, замок, архитектор, эстетика, ниша, купол.

Ölkəmizdə elm və texnikanın sürətlə inkişaf etdiyi müasir şəraitdə, habelə məktəb islahatının əsas istiqamətlərinin həyata keçirildiyi bir dövrdə təlim-təربiyə prosesinin zəruri tərkib hissəsinə çevrilmiş texniki vasitələrdən səmərəli və məqsədyönlü istifadə mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Məlumdur ki, təlimdə texniki vasitələrdən istifadə haqqında neçə illərdir yazılır, müxtəlif fənlərin tədrisində onların tətbiqi və səmərəsi

araşdırılır. Bu sahədə keçmiş SSRİ məkanında heç bir ciddi elmi-tədqiqat işi aparılmamışdır. Ona görə də texniki vasitələrdən istifadə etməklə memarlıq abidələri məktəblərə gətirilməmiş, onların vasitəsilə şagirdlərin estetik təربiyəsinin inkişafı məsələləri öyrənilməmişdir. Məlum həqiqətdir ki, texniki təlim vasitələrindən istifadə etmədən şagirdlərin estetik hislərini, zövqlərini inkişaf etdirmək çox çətindir. Atalar sözündə deyildiyi kimi, yüz eşitməkdənsə, bir dəfə gör-

mək yaxşıdır. Bu baxımdan memarlıq abidələrini şagirdlərin gözlə görməsi xüsusilə vacibdir. Bu işdə vizual texniki vasitələr ilk baxışda xoş təəssürat yaradır. Məlumatları qavramaq üçün texniki vasitələrin köməyi ilə görməyə təqdim edilən vasitələr vizual texniki vasitələr sayılır. Bu vasitələrə diapozitivlər, diafilmlər, səssiz film, fotoqrafik yolla və kompüter vasitəsilə internetdən verilən didaktik materiallar daxildir. Məlumdur ki, tarix müəllimi şagirdlərə Şəki Xan sarayından söz açırsa, Xan sarayını məktəbə gətirə bilməz. Xan sarayı haqqında da tədris filmi yoxdur. Belə halda o, kompüter vasitəsilə internetə daxil olaraq yalnız Xan sarayının xarici və daxili görünüşünü əks etdirən şəkilləri şagirdlərə göstərə bilər.

Xarici aləmin qanunauyğunluqlarının qavranılmasında bilik mənbələri olan beş duyğu orqanı mühüm rol oynayır. Ona görə də görkəmli pedaqoqlar duyğuları “xarici aləmə açılan pəncərə”, “xarici aləmi özünə cəzb edən cəynəqlər”, “əqlin şahidləri” adlandırmışlar. Duyğu orqanlarının təlim prosesində iştirakı fakt və hadisələrin daha asan qavranılmasına şərait yaradır. Bu baxımdan vizual texniki vasitələr dərslərin daha maraqlı keçməsinə kömək edir. Şübhəsiz ki, vizual texniki vasitələrə nisbətən dinamik ekran vasitələri daha təsirlidir. Ona görə ki, dinamik ekran vasitələrində hadisələr hərəkətdə verilir. Bu heç də o demək deyildir ki, memarlıq abidələri ekranda hərəkətə gətirilir. Bu, o deməkdir ki, ekranda canlandırılan və ya nümayiş etdirilən memarlıq abidəsinin tikilmə tarixi, müəllifi, xarici və daxili görünüşünün, naxış və bəzəklərinin göstərilməsi dərsi və ya dərstdən-kənar tədbiri cazibəli edir, şagirdlərin fəallığına

səbəb olur.

Biz bu cəhətləri nəzərə alıb, Bakı İçərişəhər memarlıq abidələri haqqında ssenari yazıb videolentə aldığımız. Ssenarini videolentə almamışdan əvvəl Qız qalası, Şirvanşahlar sarayı muzeyinin işçiləri ilə görüşüb onların razılığını aldığımız. Həm də onlara nə kimi məlumat verəcəklərini bildirdik. İçərişəhərdəki abidələrə (Qız qalası, Şirvanşahlar kompleksi) dair ssenari belə başlayır:

**Aparıcı:** Qədim şəhərlərin çoxu kimi İçərişəhər də orta əsr Azərbaycan şəhərsalma prinsipini və memarlıq baxışlarını özündə əks etdirən nadir nümunədir. Biz indi İçərişəhər darvazası qarşısındayız (Bu vaxt video şəhərin qala divarlarını çəkir. Yavaş-yavaş şəhərin içərisinə daxil olub addımlayırıq). Şəhər qala divarları ilə üç tərəfdən əhatə edilmişdir. Şəhərin bir tərəfini isə dəniz qoruyur.



*İçərişəhər qala divarları – V əsr*

İçərişəhərdə yüksək bədii yetkinliyi olan tarixi abidələr və memarlıq nümunələri anşamblları vardır. Təkliddə diqqəti cəlb etməyən bəzi evlər bir-biri ilə birləşmədə maraqlı planlaşma sistemi, baxımlı guşələr və küçələr əmələ gətirir. Bir bucaq o birini təkrar etmir. Hər an harasa dönmək lazım gəlir. İçərişəhərə birinci dəfə daxil olan kəsə girdiyi qapı və ya darvazadan çıxmaq üçün Arianda (“Arianda yumağı” haqqında çox maraqlı bir əfsanə var. Kipr padşahı Minosun arvadı öküzəbənzər bir heyvan doğur. Şah Yunanıstandan ustad memar və mühəndislər dəvət edib bu yarımvəhşi öküzəbənzər insanı saxlamaq üçün bir labirintli bina (dolaşmaq yolları olan) tikdirir və həmin heyvanı o binaya salır. Şahın kimə qəzəbi tutursa, onu həmin binaya atdırır. Həmin şəxs vəhşiyə rast gəlib ya məhv olur, ya da acından ölür. Bir dəfə yunan mühəndisi Tezey Kiprə gəlir. Şahın qızı Arianda həmin mühəndisə vurulur. Bundan xəbər tutan şah Tezeyin



*Xan sarayının eksteryeri*



*Xan sarayının interyeri*

həmin labirintli binaya atılmasını əmr edir. Arianda sevgilisini xilas etmək üçün gizləncə ona bir ip yumağı verir və deyir ki, ipi girəcəyi yerdə bir yerə bağlayıb labirintli binada hərəkət etsin. Tezəy belə də edir və ölümdən özü-nü xilas edir. Çox maraqlı və İçərişəhər üçün səciyyəvi əfsanədir) yumağı lazımdır.

Gözəl fakturalı və xoşrəngli Abşeron daşından hörülmüş divarlar işıq düşmələri ilə görkəmini dəyişir. Sivri (iti) tağlı dərin taxçalar, xırda pəncərələr və qapılar üstünə zamanın tozu və ağırlığı çökmüş günbəzlə əvəz olunur. İncə, zərif naxışlı baş tağ həyəti qucaqlamış lay daş-divarın sükənətini pozurmuş kimi onu kəsib keçir. Ensiz küçənin kiçik görüş bucağında xoş biçimli minarə yüksəlir. Yerdə dar küçələrlə ayrılan məhəllələr bir-birinə sarılıb, qaynayıb-qarışib bütöv bir aləm yaradır. Aşağıda qala divarları kəsilən yerdə Qız qalası bu aləmin sayıq qoruyucusu kimi boy çəkib dayanıb. Lap yuxarıda isə bu memarlıq səltənətinin tacı – Şirvanşahlar sarayı yüksəlir.

**IX sinif şagirdi Y.Quliyev:** Hazırda İçərişəhərdə çoxmərtəbəli tikinti işləri aparılır. Bu kimi işlər İçərişəhərin görkəmini (qədimliyini) dəyişir. Buna isə yol vermək olmaz. Yeri gəlmişkən onu da qeyd edək ki, Prezident İlham Əliyevin “İçərişəhər Dövlət Tarix-Memarlıq Qoruyub saxlamaq lazımdır. Ona görə ki, İçərişəhər qədim Yaxın Şərq şəhərləri içərisində öz tutumu və məzmunu ilə daha orijinaldır. İçərişəhərin hər bir köhnə tikilisi qədim abidədir. Bir də İçərişəhər Bakının əyani tarixidir. Bu tarixi uçurub, onu kitablardan və maketlərdən öyrənmək olmaz! Böyük fransız memarı Le Korbuzye haqlı olaraq yazırdı: “Qədim şəhərlər gələcək şəhərlərin özülüdür”. İçərişəhərin bir çoxlarına miskin görünən evlərini uçurmaq qədim Bakını özülsüz qoymaq, demək olardı. Eyni zamanda bu İçərişəhərin estetik görkəmini, qeyri-adi qədim labirint formalı küçə plan quruluşunu məhv etmək deməkdir. Bu isə biz gənc-ləri keçmişimizdən xəbər verən ulu abidələrimizi

öyrənməkdən məhrum etmək kimi qiymətləndirilməlidir.



*İçərişəhərdə sonradan tikilən hündür binalar – XX əsr*

**X sinif şagirdi T.Əliyeva:** İçərişəhərə xüsusi gözəllik verən Şirvanşahlar kompleksinə yeni bina quraşdırılırsa, şəhərin estetikasını pozaraq yamaq kimi görünər. Ona görə ki, o bitmiş, tamamlanmış əsərdir. İçərişəhər isə Bakının canlı tarixidir. O bir əsrin deyil, neçə-neçə yüzilliklərin nailiyyətidir. Burada hər əsrin, hər bir cəmiyyətin üslubu öz ifadəsini tapmışdır. İçərişəhər bizə babalarımızdan əmanətdir, yadigardır. Əmanətlə isə qayğı və ehtiramla davranılmalıdır. Əks halda, bədii-estetik dəyərləri ilə zövqümüzü oxşayan bu möhtəşəm abidələrin yalnız kağız üzərində izi qalar. Memarlıq abidələrinin tanınmış tədqiqatçısı Cəfər Qiyasi çox gözəl deyir: “İçərişəhərin yenidən qurulması, abadlaşdırılması ürək üzərində əməliyyata bənzəyir. Bu əməliyyatda qorxaq bir əl titrəyişi, naşı bir hərəkət hər şeyə son qoya bilər” (Biz Qız qalasına doğru irəliləyirik. Aparıcı, videoçəkən və bir neçə şagird Qız qalasının qapısı önündə dayanırlar).

**Muzeyin işçisi S.Məmmədova:** “Qız qalası öz möhtəşəmliyi və memarlıq quruluşu ilə məşhurdur. Monumental daş silindr şəklində tikilmiş Qız qalasının hündürlüyü 28 m, divarlarının bünövrəyə yaxın yerdə qalınlığı 5 m, yuxarı hissədə isə 4 m-dir. Qalanın lap aşağısında su quyusu vardır.



*Bakı, Qız qalası – XII əsr*



Qala onmərtəbəlidir. Qalaya çıxmaq üçün dəmirdən pillələr qoyulmuşdur. Dəmir pillələrlə çox asanlıqla onun üstünə çıxmaq olur. Oradan İçərişəhərin mənzərəsi tam aydınlığı ilə görünür.

Keçmişə hörmət qədim mənəvi dəyərlərin qorunması ilə qurtarmır. Qız qalası, həm də sonrakı əlavələrdən, arabir irəli keçib abidəni öz arxasında gizlədən yabançı ünsürlərdən təmizlənmişdir. Qız qalasının ətrafı açılmaqla sanki birə-on böyümüş, keçmişdəki əzəmətinə, şəhərin silüetində keçmiş mövqeyinə qayıtmışdır. Qız qalası indi ətrafdakı hamam və karvansara ilə bir ansambl təşkil edir.

Qız qalasının böyük hərbi əhəmiyyəti olmuşdur. Bu qala xalqımızın yadelli basqınçılara qarşı yenilməz mübarizəsinin, mərdlik və igidliyinin rəmzidir. Bu möhtəşəm qala onu görənlər hər kəsin varlığına hakim kəsilərək şüurlarda “Vətən” anlayışının nədən ibarət olduğunu, ana torpağın müqəddəsliyini obrazlı şəkildə əks etdirir. Qız qalası haqqında yaranan bir çox rəvayətlər də vətənpərvərlik, milli iftixar və qəhrəmanlıq hissləri oyadır. Rəvayətlərin birində deyilir ki, Azərbaycan qadını yadelli düşmənlərə qarşı mərdliklə vuruşmuş, həm vətəninə, həm də öz ismətinə cəsarətlə qorumuşdur. Qız qalası paklıq, bakirəlik rəmzidir. Belə zəngin maddi mədəniyyətə malik olan xalq xoşbəxtkdir.

**Aparıcı:** Göründüyü kimi, belə zəngin müdafiə xarakterli memarlıq abidələrimiz öz xarakterik xüsusiyyətlərinə, möhtəşəmliyinə, böyük hərbi əhəmiyyət daşımalarına görə ona tamaşa edən məktəbli gənclərdə mübarizlik, mərdlik, milli iftixar, qəhrəmanlıq, vətənpərvərlik hissləri oyadır.

**Muzeyin işçisi S.Məmmədova:** Şirvanşahlar sarayı ilə Qız qalası çox qərribə bir simmetrik xətt yaradır. Oranı görmək vacibdir.

**Aparıcı:** Yolumuz indi dar küçə və döngələrlə Şirvanşahlar sarayına doğru gedirik.

Ətrafınıza diqqətlə baxın! Gördüklərinizi yadınızda saxlayın! Biz artıq Şirvanşahlar sarayına daxil oluruq. Muzeyin işçisi bizi zəruri tarixi faktlarla tanış edəcəkdir.

**Muzeyin işçisi S.Məmmədova:** Şirvanşahlar sarayı XV əsrin, ümumilikdə isə orta əsrlər Azərbaycan memarlığının ən görkəmli abidəsidir. Şirvanşahlar sarayı bir neçə binadan ibarət bir kompleks təşkil edir. Saray və onun ətrafındakı

tikintilər XV əsrdə Bakı şəhəri Şirvanşahların paytaxtına çevrildikdən sonra əmələ gəlmişdir. Bu gözəl kompleksə Saray binasından başqa, şərti olaraq “Divanxana” adlanan bina, Şirvanşahların türbəsi, Şah məscidi, ovdan, hamam, Seyid Yəhya Bakuvinin türbəsi hesab edilən tikinti və Şərq darvazasını təşkil edən portal (Portal – binaların giriş qapısının ətrafında düzəldilmiş memarlıq quruluşudur. Portal, ümumiyyətlə, qapıdan xeyli hündür və divardan irəli çıxmış şəkildə düzəldilir. Azərbaycan memarlığında portal, adətən, kənarlıqların əhatə etdiyi çatma tağdan ibarət olur. Video obyektə həmin səmtə yönəldir) daxildir. Bundan başqa, Seyid Yəhya Bakuvinin türbəsi yanında Keyqubad məscidi adlanan tikinti də olmuşdur.

**X sinif şagirdi A.Məmmədova:** Muzey işçisinə çox maraqlı məlumatlar verdiyinə görə öz minnətdarlığını bildirib qeyd edir ki, Şirvanşahlar sarayı kompleksi haqqında kitablardan və digər mənbələrdən müəyyən məlumatlar almışam, lakin abidələrə baxdıqca, sizin verdiyiniz emosional məlumatlar bizi heyrətləndirdi.



**Şirvanşahlar sarayının giriş portalı**

**37 nömrəli məktəbin IX sinif şagirdləri:** Artıq biz Şirvanşahlar kompleksi və onun yaratıcıları haqqında bilmədiyimiz çox şeyləri öyrəndik. Kompleksin şəkillərinə də baxmışdıq, lakin şəkillər abidə haqqında dolğun təsəvvür yaramadı bilmədiyindən onların xarici və daxili quruluşu, gözəlliyi, ecazkarlığı barədə tam təsəvvürümüz yox idi. Bu abidələri canlı seyr etdikcə, onların ecazkar təsiri altında elə bil özümüzü seyrli aləmdə hiss edirik.

Onların estetik gözəlliyi, portalların əzəmətliliyi, sirli və ecazkar naxışları bizi valeh edir. Bu ecazkar abidələr kompleksi ilə İçərişəhər qalası bizdə Vətən sevgisini, əməyə, sənətə və sənət-

karlara məhəbbət hissini daha da gücləndirdi. Bütün bu gördüklərimizin təsiri altında bir daha əmin olduq ki, böyük xalq şairi Səməd Vurğun “Bakının dastanı” poemasında İçərişəhəri, Qız qalasını, Şirvanşahlar sarayını, Seyid Yəhya Bakuvinin türbəsinə çox poetik bir dillə tərənnüm etmişdir: “Diqqətlə bax, qoşa qapılar vüqarlıdır. Açıqqəlbi, səxavəti, hüsnü vardır. Qoşa qapılar dost ürəklə gələrlərsə, buyur, – deyir. Belə isə onun üzünə nə üçün sərtlik, amansızdır qəsbkara? Bu qalalar çağırır nəslimizi qurtuluşa, azadlığa, ilk bahara! O yadlara tunc sinəsini qalxan edib neçə-neçə düşmən qoşunlarını xar etmişdir:

*İndisə gör, Xan sarayı nələr deyir –  
Beşyüzillik bu sarayın ömrü vardır.  
Yaratmışdır Şirvan şahı Xəlilullah  
Əsrlərcə sinə gərdi azğınlar!*”.

**X sinif şagirdi N.Əhmədov:** Şirvanşahlar sarayı kompleksi haqqında tarix dərslərlərində, bəzən televiziya müəyyən məlumatlar verilməsinə baxmayaraq ekskursiya zamanı aldığımız məlumatlar bizə daha çox şey öyrətdi, eyni zamanda abidələri canlı seyr etdikcə onların gözəlliyindən böyük zövq aldığımızı. Eşitdiklərimizin canlı şahidlərinə çevrildik. Qəlbimdə bu cür sənət əsərləri yaradan sənətkarlara məhəbbət hissi oyandı. Belə ulu sənətkarlarımız qarşısında baş əyirik. Ekskursiya zamanı bizi maraqlandıran Seyid Yəhya Bakuvini haqqında bir qədər ətraflı məlumat əldə etmək istəyirik. Axı Bakuvini kim olmuşdur ki, ona belə möhtəşəm türbə ucaldılmışdır? – deyərək muzey işçisinə müraciət etdik.

**Muzeyin işçisi S.Məmmədova:** “Bakuvini Seyid Yəhya Cəlaləddin 1410-cu ildə Şamaxıda anadan olmuşdur. Bir müddət Şamaxıda, sonra Bakıda, Şirvanşah Xəlilullahın sarayında yaşamışdır. O, Şirvanşah Xəlilullahın müəllimi olmuşdur. Görkəmli mütəfəkkir, Yaxın və Orta Şərqdə filosof və alim kimi tanınmışdır. Bakuvinin Bakıda təşkil etdiyi Ali İlahiyyat Fəlsəfə Məktəbinin Bərdə, Təbriz və s. şəhərlərdə şöbələri var idi. Onun 18 əsəri vardır. Ən geniş yayılmış əsərlərindən “Sirlər gülşəninə şərhi”, “Həqiqət axtaranların sirri” və digərlərini nümunə göstərmək olar.



**Seyid Yəhya Bakuvini türbəsi – XV əsr**

Şirvanşah Xəlilullah öz sevimli müəllimi Seyid Yəhya Bakuvinin xatirəsini gördüyünüz bu möhtəşəm türbə ilə əbədləşdirmişdir. Səməd Vurğun S.Y.Bakuvinin həyatını belə təsvir edirdi:

*Hər zamanın öz tanrısı, öz loğmanı,  
Hər dövrən də bir dühadan işıq almış.  
Günəş kimi o seyr edib asımanı,  
Min ürəyə, min vicdana şölə salmış.  
Elmin böyük qüdrətiylə Seyid Yəhya  
Öz ömrünü kamal ilə vurdu başa.  
Onun aqıl məsləhəti zaman-zaman  
Yol göstərdi hökmdarlar dünyasına.  
Ayıl, – dedi, sən rəyasət yuxusundan,  
Sitayış et, həqiqətin mənasına!*

**Muzeyin işçisi S.Məmmədova:** Bütün bu tikililər müxtəlif olan üç həyətdə yerləşmişdir. Yuxarı həyətdə Saray binası və onun yanında Divanxana, orta həyətdə Seyid Yəhya Bakuvini türbəsi, Şərq darvazası, aşağı həyətdə isə Saray türbəsi, Minarəli Saray məscidi, ovdan və hamam tikilmişdir. Hazırda ovdan, hamam və Key-qubad məscidi dağılmış və onların yalnız izləri qalmışdır. Sarayın giriş fasadında sadə, lakin əzəmətli bir portal tikilmişdir ki, oradan ikinci mərtəbəyə qalxıb səkkizbucaqlı bir salona daxil olmaq mümkündür. Hər iki mərtəbənin plan quruluşu oxşardır.

Kompleksin ən maraqlı və gözəl binası sarayla yanaşı tikilmiş “Divanxana” adı ilə tanınan abidədir. Divanxana divarla əhatə edilmiş həyətin ortasında yerləşmişdir. Divanxananın üzərində tarixini və nə məqsədlə tikildiyini göstərən kitabə (maddi mədəniyyət abidələrinin üzə-

rindəki yazılara deyilir) qalmamışdır. Sadə həll edilmiş saray binasından fərqli olaraq burada memar binanın istər giriş portalını, istərsə də eyvanlarının sütunlarını son dərəcə diqqətlə işləmiş, zəngin bir memarlıq kompozisiyası yarada bilmişdir. Divanxana istər plan quruluşu, istərsə də detallarının zərifliyi və zənginliyi etibarilə misli olmayan bir abidədir. Burada daş üzərində oymanın keyfiyyəti və zərifliyi insanı heyran edir. Giriş portalının yuxarı hissəsində yerləşdirilmiş nəbat (bitki) ornamentlər çox məharətlə oyulmuşdur. Divanxana böyük olmasa da, möhtəşəm bir bina təsiri yaradır. Divanxana ayrı-ayrı hissələrinin mütənasibliyi, eləcə də memarlıq ünsürlərinin cəvahir kimi işlənilməsinə görə nadir sənət əsəridir. Eyni zamanda mühəndislik quruluşu cəhətdən də yüksək bir abidədir. Daşın gözəl yonulması, tağ və günbəzlərin yüksək səviyyədə həll edilməsi memarın öz dövrünün inşaat texnikasından məharətlə istifadə etdiyini sübut edir.



*Divanxana*

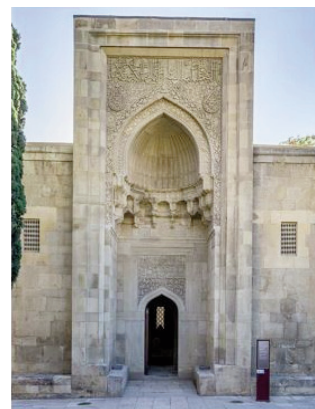
**37 nömrəli məktəbin IX sinif şagirdləri:** Gördüyünüz bu abidənin bütünlükdə görkəmi incə oyma naxışları, zərif, rəngarəng ornamental kompozisiyası, abidənin gözəl plan quruluşu, demək olar ki, bura gələn bütün məktəbli gənclərin estetik biliklərinin, estetik zövqünün inkişafına öz müsbət təsirini göstərir. Hiss edirəm ki, artıq siz də bu ecazkar abidənin təsiri altındasınız.

**IX sinif şagirdi H.Əhmədov:** Birinci dəfə idi ki, Şirvanşahlar sarayına gəlirəm. Fikirləşirdim ki, Şirvanşahlar sarayı bir abidədən ibarətdir, lakin həyatə daxil olanda abidələr kompleksini gördüm. Bu abidələr biri digərini təkrarlamayan həndəsi və ornamental naxışlarla elə bəzədilmişdir ki, adamı valeh edir. Saray türbəsinin portalında ornamentlər arasında verilmiş damcıya oxşar medalyonlar və medalyonların içərisində ornamental naxışlara xələl gətirməyən kufi xətt

yazılarla Quran ayələrindən verilmiş surələr bizi daha çox özünə cəlb etdi. Həqiqətən bir-birindən gözəl, əzəmətli, füsunkar olan bu abidələr kompleksi bizə böyük estetik zövq verdi. Eyni zamanda bu abidələr haqqında aldığımız zəngin nəzəri məlumatlardan məmnun olduq. Bu da maraqlıdır ki, Saray türbəsi Saray məscidinə çox oxşayır. Məscidin təyinatı aydındır, mümkün-dürsə, türbənin nə məqsədlə tikildiyi barədə məlumat verərdiniz.



*Şirvanşahlar türbəsi  
– XV əsr*



*Saray məscidi  
– XV əsr*

**Muzey işçisi:** Şirvanşahlar sarayının aşağı həyətidə iki tikinti vardır. Bunlardan biri məscid, digəri isə Şirvanşahlar türbəsidir. Bu iki bina plan quruluşuna görə bir-birinə oxşar olsa da, memarlıq baxımından tamamilə fərqlənir. Türbəni 1435-ci ildə Şirvanşah I Xəlilullah anasının və oğlunun dəfn edilməsi üçün tikdirmişdir. Abidəni yaradan memarın adı portalın üzərindəki qönçənin içərisində yerləşdirilmişdir. Ustad memar Əli həqiqətən böyük bir məharətlə yaratdığı ornament kompozisiyası içərisində öz adını gizlətməmişdir. Onun adının müəyyən edilməsində tanınmış memar və tədqiqatçı akademik Ə.V.Salamzadənin xüsusi xidməti olmuşdur. Türbəyə gözəllik verən hissə onun şərq tərəfə yönəldilmiş baş fasadıdır. Memar türbənin giriş yolunu gözəl bir portal şəklində planlayıb binanın xatirə tikintisi olduğunu təzahür etdirə bilmişdir.

Akademik Ə.V.Salamzadə yazırdı ki, vaxtilə xaricdən türbənin göy kaşı ilə örtülü və içərisində kaşı (Kaşı – bişmiş gil təbəqəsi və yaxud kərpicin üzərinə çəkilmiş şüşəvari minaya oxşayan maddəyə deyilir. Kaşının rəngi tərkibinə daxil olan metal oksidindən asılı olaraq göy, qara, firuzəyi ağ və başqa rəngli olur) bəzəyi olmuşdur. Firuzəyi rəngli kaşı parçaları üzərində



qızıl suyu ilə müxtəlif ornamentlər çəkilmişdir.

Araşdırmalar göstərir ki, xalqımızın böyük sənətkarı, ustad memar Məhəmməd Əlinin yuxarıda sadalanan samballı abidələr kompleksi möhtəşəmliyinə, rəngarəngliyinə, zəngin ornamentallıq kompozisiya quruluşuna, gözəl memarlıq plan-sxeminə görə məktəblilərin böyük marağına səbəb olur.

**Nəticə.** Texniki vasitələrdən istifadə edərək nümunə kimi göstərdiyimiz bu tip videolentə yazılmış əlavə dərs vəsaitlərinin hazırlanması şagirdlərin estetik zövqünün formalaşması və inkişafına öz müsbət təsirini göstərir. Həmin memarlıq abidələri ilə bağlı verilən nəzəri məlumatlar, eyni zamanda orta məktəblərdə tədris olunan bir sıra fənlərdə memarlıq abidələri və onların müəllifləri haqqında verilən məlumatlar şagirdlərin bilik səviyyəsini yüksəldir, dünyagörüşlərini genişləndirir.

#### **İstifadə edilmiş ədəbiyyat**

1. Дадашов С.А., Усейнов М.А. Ансамбль дворца Ширваншахов в Баку. Москва, 1956.
2. Qiyasi C. Abşeron boyaları. Bakı, "Gənclik" nəşriyyatı, 1973, 54 s.
3. Qiyasi C. Nizami dövrü memarlıq abidələri. Bakı, "İşıq" nəşriyyatı, 1991, 261 s.
4. Salamzadə Ə.V. Azərbaycanın memarlıq abidələri. Bakı, Azərnəşr, 1958, 91 s.
5. Мамедзаде К. Орнаментально-декоративное убранство памятников архитектуры Азербайджана. Баку, 1986.

**R.Jafarov**

#### **Use of technical means of possibilities of developing aesthetic education of learners**

##### **Abstract**

The article talks about how to make lessons more interesting, facts and events in learning easier to perceive, and extracurricular activities attractive. The author provided an analysis of factors that can make students become more active, increase their level of knowledge, and influence the expansion of their worldview.

Dynamic screen tools are more effective than visual technical tools because events are presented in motion. Therefore, displaying the history of construction, external and internal appearance, patterns and decorations of an architectural monument, animated or displayed on a screen, makes a lesson or extracurricular activity attractive and creates conditions for students to be active. In this regard, the article analyzes the importance of presenting the exterior and interior appearance, patterns, and decorations of the architectural monuments of Icherisheher to students, as well as the factors that positively influence the formation and development of their aesthetic taste.

**Р.Джафаров**

#### **Использование технических средств возможности развития эстетического воспитания учащихся**

##### **Аннотация**

В статье говорится о том, как сделать уроки более интересными, факты и события в обучении легче воспринимать, а внеклассные мероприятия – привлекательными. Автор дал анализ факторов, которые могут заставить учащихся стать более активными, повысить уровень их знаний, повлиять на расширение их мировоззрения. Инструменты динамического экрана более эффективны, чем визуальные технические инструменты, поскольку события представлены в движении. Поэтому отображение истории строительства, внешнего и внутреннего облика, узоров и украшений памятника архитектуры, оживляемого или отображаемого на экране, делает урок или внеклассное мероприятие привлекательным и создает условия для активности учащихся. С этой точки зрения в статье анализируется важность показа учащимся внешнего и внутреннего облика, узоров и украшений архитектурных памятников Старого города, а также факторы, оказывающие положительное влияние на формирование и развитие эстетического вкуса учащихся.